

‘Kom hier, Muze, je moet ver weg naar Friesland’. De relatie van de ‘gens Nicolaia’ met Viglius en Friesland

Oebele Vries

Gearfetting

De “gens Nicolaia”, oftewel it slachte Nicolai, wie ien fan de ferneamdste net-aadlike famyljes út de sechstjinde-ieuske Nederlannen. It giet om de ôfstamelingen fan Nicolaas Everaerts, de earste Noard-Nederlander foar wa’t it presidintskip fan de Grutte Ried fan Mechelen weilein wie. Fan him gie in grutte rop út, mar dat jildt net minder foar syn jongste trije soannen, de “tres fratres Belgae”, dy’t namme makke ha as Neolatynske dichters. Mei dy famylje Nicolai hat Viglius syn libben lang ferbûn west. Dat begûn al, doe’t syn omke Bernardus Bucho, dy’t sels wakkere grut wie mei Nicolaas Everaerts, him yn ‘e lear die by deselde learmaster oan wa’t ek de foarming fan de “tres fratres” tabetroud wie. Benammen mei ien fan harren, Hadrianus Marius, hat Viglius in oprjochte freonskip ûnderhâlden. Hy gie lykwols ek amikaal om mei Janus Secundus, de bekendste fan de trije, dy’t – hiel oars as Viglius sels – te boek stiet as frijwat frivoal. Wol gie dy freonskip minder djip.

Opfallend is dat mar leafst fjif leden fan it slachte Nicolai (twa oantrouden meirekkene) karriêre makke ha by it Hof fan Fryslân. Paadsljochter wie Everardus Nicolai, dy’t riedshear (1526-1533) en letter sels presidint (1541-1548) fan it Fryske Hof west hat. It is lykwols net sa dat Everardus troch Viglius syn tadwaan nei Fryslân rekke is, want dy syn karriêre yn tsjinst fan de Habsburgers sette pas yn 1542 útein. By Everardus’ komst nei Ljouwert hie Fryslân noch in reputaasje fan barbarisme, wat yn in gedicht fan Janus Secundus byldzjend ta utering brocht wurdt.

Inleiding

Viglius staat bepaald niet te boek als een frivool type.¹ Dat is vrijwel zeker ook niet anders dan terecht. Instructief in dit verband is een uitlating van Viglius zelf in een brief aan een goede vriend uit 1539. Hij is dan 32 jaar oud en heeft als hoogleraar een gevestigde positie. In dit epistel geeft hij de volgende redenen op om toch maar niet te trouwen: de wel-

1 Vergelijk: H. De Vocht, *History of the foundation and the rise of the Collegium Trilingue Lovaniense, 1517-1550*, IV dln. (Leuven 1951-1955) II, p. 449 (“the by no means frivolous Viglius”).

lust houdt af van de studie, kinderen zijn hinderen en een intellectueel raakt al gauw onder de plak van een Xantippe. Aldus de fraaie parafraze van Viglius' Latijnse uiteenzetting door Guépin.² Enige tijd later, wanneer hij aan een ambtelijke carrière in dienst van de Habsburgers begint, treedt hij, volgens zijn biograaf Postma vooral om een einde te maken aan zijn gebrek aan financiële zekerheid,³ dan toch in het huwelijk. Negen jaar later is hij al weduwnaar, wat hij de resterende vijftienvintig jaar van zijn leven zal blijven. Kinderen uit zijn huwelijk heeft hij niet gehad en – wat meer zegt – bastaarden al evenmin. Het levende bewijs dat het ook anders kon, vormden zijn eigen vader, die op zijn oude dag, als weduwnaar, nog twee bastaarden procreëerde, zijn ongehuwde oom Bernardus Bucho, van wie een dochter bekend is, en zijn jongere broer Rinze, die staande zijn huwelijk ook al een bastaard op de wereld zette.⁴ Het kan dan ook enige verwondering wekken dat juist Viglius in een brief uit 1536 hoog opgeeft van de dan zelfs nog ongepubliceerde *Basia* ('Kussen') van de Neolatijnse dichter Janus Secundus. Citaat uit dit epistel, dat is gericht aan Hadrianus Marius, een broer van de poëet:

'Ik heb de Kussen van je broer met het grootste genoegen gelezen, en ik heb daarin wel het meest de overvloedige vindingrijkheid bewonderd en een bevalligheid als van Venus zelf, die hem wel erg gunstig gezind moet zijn geweest om hem een zo grote en zo zoete stof tot kussen aan te reiken.⁵

Staat Secundus niet bekend als uitgesproken wellustig ('lascivus') en zijn verzameling kusgedichten als ongegeneerd erotisch? Was Viglius dan misschien toch frivoler dan gedacht?

Het is allemaal minder ongerijmd dan het op het eerste gezicht lijkt. Sinds lang is al bekend dat Viglius reeds vanaf zijn jongelingsjaren op voet van vriendschap verkeerde met Janus Secundus en diens broers Nicolaus Gru-

-
- 2 J.P. Guépin, *De Drie Dichtende Broers Grudius, Marius, Secundus in brieven, reisverslagen en gedichten*, II dln. (Groningen 2000) I, p. 354. Enigszins gereserveerde reactie op Viglius' uiteenzetting bij F. Postma, *Viglius van Aytta als humanist en diplomaat 1507-1549* (Zutphen 1983), p. 76.
 - 3 Postma, *Viglius van Aytta*, p. 112.
 - 4 N. Plomp, 'Legitimaties in de Noordelijke Nederlanden in de Bourgondische en Habsburgse Nederlanden', *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie*, 41 (1987), pp. 81-135, hier p. 133; O. Hellinga en P.N. Noomen, 'Genealogia Aytтана', *Genealogysk Jierboek 2011*, pp. 127-306, hier p. 140.
 - 5 In de vertaling van Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, p. 304. De oorspronkelijke Latijnse tekst van de door deze auteur vertaalde teksten is steeds opgenomen in het tweede deel van *De Drie Dichtende Broers*.

dius en Hadrianus Marius. Dit zijn de dichtersnamen van de *tres fratres Belgae*, de drie Nederlandse broers, die ook buiten hun vaderland grote faam hebben verworven als Neolatijnse dichters. Deze dichtende gebroeders nu waren leden van de *gens Nicolaia*, de familie Nicolai, die in Viglius' tijd tot de grote, in dienst van de Habsburgers hoog opgeklommen ambtenarengeslachten in de Nederlanden behoorde. Viglius' relatie met dit zeer prestigieuze geslacht is tot nu toe slechts fragmentarisch beschreven. Hier zal worden geprobeerd zijn betrekkingen, niet alleen met de drie broers, maar met het hele geslacht Nicolai, beter in kaart te brengen. Ook zal de relatie van de *gens Nicolaia* met Friesland, die meer dan oppervlakkig is geweest, worden uitgediept.⁶

De gens Nicolaia

Het van oorsprong Zeeuwse geslacht Nicolai was, zoals wel meer vooraanstaande ambtenarenfamilies, van bescheiden komaf. Stamvader Nicolaas Everaerts, oftewel Nicolaus Everardi, die in 1461 of 1462 in Grijpskerke bij Middelburg werd geboren, was de zoon van Everaert Pieters, een eenvoudige schipper.⁷ De naam Everaerts was dus slechts een vaders- en niet een familienaam. Nicolaas' nageslacht tooide zich echter met de Latijnse familienaam Nicolai, die dus eigenlijk een gefixeerd patronymicum is. Nicolaas Everaerts' indrukwekkende carrière moet wel te danken zijn geweest aan zijn grote intellectuele en vermoedelijk ook administratieve gaven. Hij was het prototype van de briljante jurist die, ondanks een nederige geboorte, de kans kreeg in vorstendienst tot grote hoogte te stijgen en deze ook met beide handen aangreep. Dat hij zich, op een voor ons onbekend tijdstip, heeft laten opnemen in de geestelijke stand, was voor iemand van zijn komaf geenszins uitzonderlijk. Dit zal voor hem namelijk de enige mogelijkheid zijn geweest om zichzelf een materiële basis voor zijn studie te verschaffen. Dat hij niet werkelijk een geestelijke carrière ambieerde, zou kunnen worden opgemaakt uit het feit dat hij zich niet tot priester heeft laten wijden en dat hij, zonder wettig gehuwd te zijn, toch in echtelijke staat is gaan leven. Het doorslaggevende bewijs

- 6 Een schets van het 'netwerk Nicolai' in Friesland in: O. Vries, B.S. Hempenius-van Dijk, P. Nieuwland en P. Baks, *De Heeren van den Raede. Biografieën en groepsportret van de raadsheren van het Hof van Friesland, 1499-1811* (Hilversum, Leeuwarden 1999), pp. 103-104; een vergelijkbare schets, maar dan met betrekking tot het gewest Holland, in: S. ter Braake, *Met Recht en Rekenschap. De ambtenaren bij het Hof van Holland en de Haagse Rekenkamer in de Habsburgse tijd (1483-1558)* (Hilversum 2007), p. 307.
- 7 Zie over Nicolaas Everaerts: *Nationaal Biografisch Woordenboek* (hierna NBW), dl. I vv. (Brussel 1964 vv.) VII, pp. 214-231 (auteur: C.M.G. ten Raa); O.M.D.F. Vervaart, *Studies over Nicolaas Everaerts (1462-1532) en zijn Topica* (Arnhem 1994), pp. 4-13.

is echter wel dat hij uiteindelijk, toen hij het zich kon veroorloven, de geestelijke stand verliet en zijn toen al geboren kinderen liet wettigen. Na zijn promotie tot doctor in de rechten aan de universiteit van Leuven in 1493 is Nicolaas Everaerts onder meer rector van deze hogeschool geweest. Pas in 1505, toen hij de veertig al ruimschoots was gepasseerd, trad hij in dienst van de Habsburgers. Hij werd toen meteen raadsheer in de Grote Raad van Mechelen, het hoogste rechtscollege in de Nederlanden. In 1510 werd hij bevorderd tot het nog aanzienlijker ambt van president van het Hof van Holland en Zeeland, de hoogste functie in deze beide gewesten na die van stadhouder. Dit bracht met zich mee dat hij zich nu met zijn inmiddels omvangrijke gezin in Den Haag moest vestigen. Achttien jaar later volgde nóg een promotie. Hem werd als eerste Noord-Nederlander het ambt toevertrouwd van president van de Grote Raad, de hoogste juridische positie in de Nederlanden. Hij kon nu terugkeren naar zijn geliefde Mechelen, niet toevallig ook de plaats waaruit zijn vrouw afkomstig was. Hier zou hij tot zijn dood in 1532 werkzaam blijven. Nicolaas Everaerts behoort tot de grootste juristen die de Nederlanden hebben voortgebracht. Als auteur van twee zeer gezaghebbende werken gold hij, zelfs tot aan het einde van het Ancien Régime, onder juristen als een man van gezag. Hij was echter ook een humanist pur sang en dus meer dan alleen jurist. Zo zorgde hij ervoor dat zijn kinderen een humanistische opleiding kregen van de allerbeste leermeesters. Van hen moet speciaal Jacobus Volcardus worden genoemd, die in Den Haag enige tijd zijn jongste drie zoons – de toekomstige *tres fratres Belgae* – in het Latijn en Grieks onderwees. Het zal met name deze Volcardus zijn geweest die hun talenten heeft ontwikkeld. Zo weten wij dat de nog maar tienjarige Janus Secundus onder zijn leiding al zijn eerste Latijnse gedichten schreef.⁸ Nicolaas Everaerts nam echter de juridische opleiding van zijn zoons liefst zelf ter hand. Voor een van hen schreef hij zelfs een richtsnoer bij de studie van de rechten, die later in druk zou worden uitgegeven. Hij was ook een volbloed erasmiaan. Weliswaar is niet met zekerheid bekend wanneer en onder welke omstandigheden hij met Erasmus in contact is gekomen en ook is er geen enkele brief van zijn hand aan de grote humanist bewaard gebleven, maar andersom kennen wij wel verscheidene brieven van Erasmus aan hem – vooral uit zijn Haagse jaren – waaruit hun diepe verbondenheid blijkt.⁹

8 Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, p. 323. Zie over Volcardus: P.G. Bietenholz, T.B. Deutscher (eds.), *Contemporaries of Erasmus. A Biographical Register of the Renaissance and Reformation*, III dln. (Toronto 1985-1987) III, p. 417.

9 Bietenholz, Deutscher, *Contemporaries*, I, pp. 446-448.

Uiteindelijk kreeg Nicolaas Everaerts maar liefst achttien kinderen, van wie de helft de volwassenheid zou bereiken. Hierbij waren zes zoons, die zich, uiteraard gestimuleerd door hun vader, bijna allen zouden bekwaamen in de rechten om vervolgens op jacht te gaan naar een betrekking als raadsheer in een van de provinciale raden in de Habsburgse Nederlanden of, liever nog, in de Grote Raad van Mechelen. Als startpositie fungeerde daarbij vaak een aanstelling als advocaat bij een van die raden, want de meeste raadsheren werden uit dit advocatencorps gerecruteerd. Voor de juridisch minder begaafden onder de broers, voor wie een post als raadsheer te hoog gegrepen was, viel er altijd wel een functie als secretaris te vinden. Alleen Pieter, de oudste, deed aan dit alles niet mee. Hoewel gepromoveerd tot doctor in de beide rechten en dus kennelijk een bekwaam jurist, trad hij in bij de premonstratenzers in Middelburg om vervolgens op verschillende plaatsen in Zeeland als pastoor werkzaam te zijn.¹⁰

De jongste drie zoons zijn dus de *tres fratres Belgae*. Hoewel zij hun roem ontlenden aan hun betekenis als Neolatijnse dichters (Janus Secundus was overigens ook een verdienstelijk medailleur), hebben ook zij, net als hun tweede en derde broer, ambtelijke carrières gemaakt. Uit hun brieven en dichterlijke ontboezemingen weten wij dat de drie broers zeer begerig waren naar vooraanstaande ambten. Hun drijfveer was daarbij niet altijd louter professionele ambitie. Vooral de oudste van het drietal, Nicolaus Grudius, maar ook Janus Secundus en hun oudere broer Frans wilden door lucratieve ambten zo vlug mogelijk rijk worden. Guépin noemt hen wel volkomen terecht 'door hun goede opvoeding verwende parvenu's'.¹¹ Eén van de zes zoons zou zijn vader evenaren door eveneens de post van president van de Grote Raad van Mechelen te bereiken, weliswaar niet als diens opvolger, maar na een interval van zestien jaar. Ook twee leden van de derde generatie van de Nicolais, van wie één een schoonzoon, slaagden er later in door te dringen tot de Grote Raad, maar het presidentschap lag buiten hun bereik. Daarna was het afgelopen met de *gens Nicolaia*, niet alleen met haar grote rol als ambtenarengeslacht, maar ook fysiek. De vierde generatie telde nog slechts één lid in de mannelijke linie. Met diens vroegtijdige dood stierf het geslacht in de vroege zeventiende eeuw uit.

10 Zie over hem: *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, X dln. (Leiden 1911-1937) VI, pp. 497-498.

11 Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, p. 146.

Bernardus Bucho, de jonge Viglius en Nicolaas Everaerts

In 1519, ten tijde van Nicolaas Everaerts' presidentschap van het Hof van Holland en Zeeland, werd een markante persoonlijkheid, namelijk Viglius' oom en opvoeder Bernardus Bucho Aytta, benoemd tot deken van de Haagse hofkapel en tegelijkertijd, of althans niet veel later, tot raadsheer in dit hof.¹² Hoewel ons geen details zijn overgeleverd, krijgen wij de indruk dat er tussen deze eerste en enige Friese raadsheer in Den Haag en de slechts een paar jaar oudere president van dit college een zeer goede verhouding heeft bestaan. Hierbij zal ongetwijfeld hebben meege-speeld dat ook Bernardus Bucho een geleerd man was. Zo had hij zich in 1487 in Leuven onderscheiden door als gepromoveerde in de *artes* als de beste van zijn jaar te eindigen, een feit dat de latere president, die in die tijd ook zelf nog in Leuven verkeerde, niet zal zijn ontgaan. Na zijn studie in de *artes* had ook Bernardus Bucho zich, eveneens in Leuven, in de rechten bekwaamd. Dit had weliswaar niet geleid tot de verwerving van de titel van doctor in de beide rechten, maar dit zal eerder aan de hoge kosten die aan deze promotie verbonden waren, dan aan een gebrek aan kwaliteit te wijten zijn geweest. Een ander punt van overeenkomst was dat ook Viglius' oom de geestelijke wijdingen had ontvangen. Anders dan Nicolaas Everaerts heeft hij zich echter wél tot priester laten wijden, waarbij overigens, zoals wij uit een openhartige brief van Viglius weten, opportunistische overwegingen (de vaste inkomsten die een geestelijk ambt opleverden, in combinatie met betrekkelijk lichte werkzaamheden) de doorslag hebben gegeven.

Bernardus Bucho had nóg iets gemeen met Nicolaas Everaerts: ook hij correspondeerde met Erasmus. Het eerste bewijs van contact tussen deze – althans volgens het getuigenis van Viglius – geleerdste van alle Friezen en de grote humanist is te vinden in een brief van Erasmus aan Nicolaas Everaerts van 17 april 1520. In dit epistel vraagt Erasmus de president de groeten over te brengen aan een aantal vrienden die hij wegens tijd-gebrek niet kan schrijven, onder wie ook Bernardus Bucho.¹³ Ruim een jaar later had Erasmus wél tijd om zich tot Bernardus Bucho persoonlijk te richten. Bewaard gebleven is de tekst van een brief van zijn hand aan Viglius' oom van 24 september 1521, waarin hij, kennelijk in antwoord op een daarover aan hem gestelde vraag, Leuven aanbeveelt als beste plaats

12 Zie over hem: O. Vries, *Bernardus Bucho Aytta van Swichum. Vorstendenaar in priesterhabijt* (Gorredijk 2009).

13 P.S. Allen e.a. (eds.), *Opus epistolarum Des. Erasmi Roterodami*, XII dln. (Oxford 1906-1958) IV, nr. 1092. Engelse vertaling: R.A.B. Mynors e.a. (transl.), *Collected works of Erasmus. Section I: The Correspondence of Erasmus*, XXXIV dln. (Toronto 1976-1992) VII, nr. 1092.

om te studeren.¹⁴ Uit Erasmus' woorden kan worden opgemaakt dat dit niet zijn eerste briefcontact met Viglius' oom was. Dat hij in dit epistel de lof zingt van de natie der Friezen, zal wel moeten worden gezien als een volkomen normale *captatio benevolentiae* aan het adres van deze buiten zijn *patria* terechtgekomen Fries.

In de loop van 1520 kwam de toen twaalfjarige Viglius, samen met zijn jongere broer Rinze, naar zijn oom in Den Haag. Bernardus Bucho stuurde de oudste van zijn beide neefjes al spoedig door naar Leiden, waar hij hem uitbesteedde bij een leermeester in de Griekse en Latijnse letteren. De minder begaafde Rinze werd kennelijk al spoedig naar zijn ouders in Friesland teruggezonden. Eind 1521 was Viglius terug in Den Haag. Blijkbaar vond zijn oom hem zo veelbelovend dat hij hem in de leer deed bij de al eerder genoemde Volcardus, de beste humanistische leraar in het Den Haag van die tijd. Zo werd ook Viglius opgenomen in de kring van leerlingen van deze eminente leermeester. Op deze manier nu kwam hij in aanraking met de jongste drie zoons van Nicolaas Everaerts. Later, eerst bij het overlijden van Janus Secundus en vervolgens bij de dood van Hadrianus Marius, zou hij schrijven dat hij al jong met hen in één huis en door dezelfde leermeesters was opgeleid.¹⁵ Bij deze toch ongetwijfeld zeer dominante knapen, die zich alleen al als zoons van de president van het Hof een hoge status konden aanmeten, heeft Viglius zich, gezien de vriendschapsbanden die er later tussen hen bestonden, mogelijk al snel thuis gevoeld. Als dit zo is, dan moet hij ook zelf over een flinke portie zelfvertrouwen hebben beschikt. Hoewel hij zich niet tot Neolatijns dichter ontwikkelde, heeft ook hij ongetwijfeld optimaal geprofiteerd van de lessen van de grote Volcardus.

In oktober 1522 vertrok de net vijftien geworden Viglius, samen met de al bijna achttienjarige Nicolaus Grudius, de oudste van de drie *fratres*, naar Leuven om zich aldaar aan de studie van de *artes* te wijden. Volcardus werd met hen meegezonden, naar wij mogen aannemen op kosten van Nicolaas Everaerts. De opleiding van Viglius en Grudius vond plaats aan het in 1517 opgerichte Collegium Trilingue, waar – geheel in de geest van Erasmus, die zelf korte tijd eerder Leuven had moeten verlaten – onderwijs werd gegeven naar moderne, humanistische, filologische principes. Het advies van de grote humanist aan het adres van Bernardus Bucho was dus niet in de wind geslagen. Na ruim anderhalf jaar schakelde Viglius over op de rechtenstudie. Wij weten overigens dat hij over het

14 Allen, *Opus epistolarum*, IV, nr. 1237. Engelse vertaling: Mynors e.a., *The Correspondence of Erasmus*, VIII, nr. 1237.

15 Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, p. 345.

niveau van de rechtenopleiding in Leuven, waarin de moderne humanistische geest nog niet was doorgedrongen, niet erg te spreken was.¹⁶ Weer zo'n anderhalf jaar later, in juli 1526, verliet hij daarom Leuven om zijn rechtenstudie te vervolgen aan de universiteit van Dole in de Franche Comté. Zijn wegen scheidden zich nu van die van Volcardus en Grudius, die in Leuven achterbleven. Grudius was ongetwijfeld minder leergierig dan Viglius en vrij zeker, behalve wanneer het om de dichtkunst ging, ook minder begaafd. Hij maakt, aldus Guépin, ook nooit een erg ijverige indruk.¹⁷

Eind 1528, na zijn bevordering tot president van de Grote Raad, verliet ook Nicolaas Everaerts Den Haag. Zijn laatste jaar in de hofstad was veelbewogen. Den Haag werd korte tijd bezet door de Geldersen, zodat hij zelfs naar Delft moest vluchten. Kort daarop vestigde hij zich dus weer in Mechelen. Hadrianus Marius en Janus Secundus gingen mee. Omstreeks dezelfde tijd, op 3 december 1528, overleed Bernardus Bucho, 63 jaar oud. Eén van de drie dichtende broers, Hadrianus Marius, vervaardigde op verzoek van Viglius een veertienregelige, uiteraard in het Latijn gestelde, cenotaaftekst op de overledene, die in de kerk van Swichum, Bernardus Bucho's geboorteplaats, zou worden aangebracht.¹⁸

Op 9 augustus 1532 overleed, op zeventigjarige leeftijd, ook Nicolaas Everaerts. In een brief van 1 januari 1533 aan Hadrianus Marius gaat Viglius, die inmiddels in Padua studeerde, op diens dood in. Hij toonde zich diep ontroerd, maar vond toch dat hij met de dood van zijn oom méér had verloren, omdat die hem geen geld had nagelaten om zijn studie te kunnen vervolgen, terwijl de kinderen van de president van de Mechelse raad naar zijn verwachting een rijke erfenis zouden ontvangen.¹⁹

De tweede generatie Nicolai

Alvorens aandacht te besteden aan de voor ons relevante lotgevallen van de tweede generatie Nicolai gaan wij hier kort in op de verdere ontwikkeling van Viglius. In 1533 rondde deze zijn studie, die hem langs de universiteiten van Leuven, Dole, Valence, Bourges en Padua had gevoerd, eindelijk af. Zijn droom was het verwerven van een raadsheerplaats in de Grote Raad van Mechelen. Hij begon echter zijn carrière in Duitsland,

16 Postma, *Viglius van Ayтта*, pp. 18-19.

17 Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, p. 2.

18 Uitgave (met Nederlandse vertaling): Vries, *Bernardus Bucho Ayтта*, pp. 96-97. Verzoek Viglius: C.P. Hoyneck van Papendrecht (ed.), *Analecta belgica, in sex partes divisa*, III dln. (Den Haag 1743) I/1, p. 56.

19 Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, p. 109. Guépin dateert deze brief ten onrechte op 25 december 1532. Vgl. ook Postma, *Viglius van Ayтта*, pp. 37-38.

eerst als officiaal van de bisschop van Munster, daarna als assessor van het Rijkskamergerecht in Spiers en vervolgens als hoogleraar in Ingolstadt. In 1542 kon hij dan toch overgaan in dienst van de Habsburgers, niet als raadsheer in de Grote Raad van Mechelen, maar als lid van de Geheime Raad in Brussel, eigenlijk een zelfs nog aanzienlijker, want meer politieke functie. Toch liet hij zich in 1543 benoemen tot raadsheer in de Grote Raad. Hij werd in Brussel echter als onmisbaar beschouwd, waardoor hij zich min of meer gedwongen zag al na een half jaar terug te keren in de Geheime Raad. Wat nu volgde was een steile carrière: in 1549 volgde zijn benoeming tot president van deze raad, in 1554 ook nog tot president van de Raad van State. Hiermee had hij de hoogste top van de ambtelijke piramide in de Habsburgse Nederlanden bereikt. In deze hoge regionen zou hij, al taande zijn invloed na het begin van de Opstand wel, de rest van zijn leven blijven verkeren.

Hoe was nu Viglius' relatie met de zoons van Nicolaas Everaerts, in het bijzonder na diens overlijden? Wij beginnen, met voorbijgaan van de oudste (Pieter), met de tweede, Everardus, die in het voorgaande nog niet is genoemd.²⁰ Voor zover bekend is deze geheel door zijn vader in de rechten opgeleid. Hij is gepromoveerd in Ingolstadt, al ver voor de tijd dat Viglius daar als hoogleraar zou optreden. Hij begon zijn carrière, ongetwijfeld onder het toezien oog van zijn vader, in Den Haag, als advocaat voor het Hof van Holland en Zeeland. Eind 1526 wist hij al een plaats als raadsheer te veroveren, zij het niet in het Hollandse Hof, maar in dat van Friesland. Begin 1527 werd hij als zodanig geïnstalleerd.

De functie van raadsheer in Leeuwarden was vrijwel zeker geen felbegeerde post.²¹ Friesland was min of meer 'doodgebloed' in een jarenlange oorlog tussen de Habsburgers en de Geldersen, die nog maar kortgeleden in het voordeel van de eersten was beslecht. Friesland had bovendien de reputatie dat het, als gevolg van de vrijheid van vorstengezag die het eeuwenlang had genoten, een uitgesproken recalcitrant gewest was. Het Hof in Leeuwarden, dat niet eens een president kende, functioneerde slecht. Bij dat alles kwam nog dat er in Leeuwarden eigenlijk geen woonhuizen te vinden waren die bij de status van raadsheer pasten. Evenmin werd er goed onderwijs gegeven en het klimaat gold er als ongezond. Erger kon het dus bijna niet. Er zouden zich overigens wel enige verbeteringen voordoen. Zo vond al in 1527 een grondige reorganisatie

20 Zie over hem: NBW, VII, pp. 656-662 (auteur: C.M.G. ten Raa); Vries e.a., *De Heeren van den Raede*, pp. 217-218.

21 Zie voor het volgende: J.S. Theissen, *Centraal gezag en Friesche Vrijheid. Friesland onder Karel V* (Groningen 1907) pp. 253-263; over de toestand van het Hof ook: Vries e.a., *De Heeren van den Raede*, pp. 53-56.

van het Hof plaats, waardoor er eindelijk orde op zaken werd gesteld. Ook werden er nog meer bekwame nieuwe raadsheren naar Friesland gestuurd, onder wie, eveneens nog in 1527, een president, de Leuvense advocaat Gregorius Bertolff. De nieuwe president werd echter al spoedig ziek en overleed negen maanden na zijn komst naar Leeuwarden. Positief was dan weer de aanstelling, begin 1529, tot raadsheer van een vooraanstaand humanistisch geleerde, de uit Oost-Friesland afkomstige Haio Herman Hompen (Hompius). Deze had zich kort daarvoor, na een jarenlang verblijf in Italië, in Mechelen gevestigd, waar hij mogelijk omgang heeft gehad met Janus Secundus.²²

In januari 1530 zond Secundus zijn broer Everardus een nieuwjaarswens in dichtvorm.²³ Hij begon met de woorden die in de titel van deze bijdrage worden geciteerd: “Kom hier, Muze, je moet ver weg naar Friesland” (*Musa ades huc, Frisias procul hinc*). Secundus spreekt van een land vlak bij barbarenground, ver weg, blootgesteld aan de ijzige poolster en gebeukt door de stormachtige Waddenzee. Hij gewaagt ook van weerbarstige zeden. Maar dan troost hij zijn broer met het feit dat “heilige dichters dat profane land bewonen, die de vererenswaardige macht van de Muzen dienen”. Hij noemt dan in de eerste plaats Rudolf, “de beroemdste dichter onder de Germanen”, “lof en sieraad van het Friese land”. Uiteraard kan dat niemand anders zijn dan de grootste Friese humanist, de Ommelander Rudolf Agricola, die overigens al sinds 1485 niet meer onder de levenden verkeerde. Als diens opvolger ziet Secundus iemand die onlangs uit Italië is teruggekomen en uit Rome een schat van geleerdheid heeft meegebracht: Hompius. Hierna roept hij zijn broer op ook zelf de Muzen te vereren en zich niet te beperken tot het geven van rechtszekerheid aan het ruige volk. Uit een ander gedicht van Janus Secundus blijkt overigens dat Everardus rond dezelfde tijd ernstig ziek is geweest.²⁴

Uiteindelijk was Leeuwarden voor Everardus niet meer dan een opstap naar de positie van raadsheer in de Grote Raad, welke waardigheid hem in 1533 werd toegekend. Hij nam toen zijn intrek in het grote Mechelse huis dat zijn kort daarvoor overleden vader had laten bouwen.²⁵ Toch zou hij niet in Mechelen blijven en wel vanwege het feit dat hij naar Brussel werd geroepen om te fungeren als lid van de Geheime Raad (1540). Verrassenderwijs keerde hij kort daarna (1541) terug naar Leeuwarden, maar nu als president van het Friese Hof. In deze tweede Friese periode

22 Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, p. 40.

23 Ibidem, pp. 40-42.

24 Ibidem, p. 46.

25 Ibidem, p. 263. Hij was ook in de running voor een raadsheerplaats in het Hof van Holland en Zeeland (Ter Braake, *Met Recht en Rekenschap*, p. 317).

ontplooidde hij vele initiatieven. Zo beijverde hij zich voor de bouw van een nieuwe Kanselarij van het Leeuwarder Hof. Ook bemoeide hij zich met het peil van het onderwijs in Leeuwarden. Na herhaalde aanmaningen aan het stadsbestuur haalde hij de Bosschenaar Cornelis Colebrant naar de Friese hoofdstad als rector van een door hem gestichte privéschool, die was bestemd voor de kinderen van aanzienlijken.²⁶ Hij was bevriend met Reiner Bogerman, een van de bekendste Friese humanisten uit die tijd. Op diens verzoek schreef hij een warme aanbeveling bij diens werk 'De origine Phrysiorum', dat echter nooit werd gepubliceerd.²⁷ De Friese geschiedschrijver Suffridus Petrus, die hem zeer bewonderde, schreef een Latijns lofdicht op hem.²⁸ Uiteraard zal Everardus in deze tijd ook contact hebben gehad met Viglius. Wij weten hiervan echter maar één ding met zekerheid, namelijk dat Viglius, toen hij in de zomer van 1543 tijdens de vakantie van de Grote Raad in Friesland was, in Leeuwarden het pasgeboren zoontje van Everardus, Nicolaus, ten doop heeft gehouden.²⁹

In 1548 verliet Everardus Friesland voor de tweede keer, om opnieuw lid te worden van de Geheime Raad. Hij werd toen een van de collega's van Viglius, kort voordat deze zou opklimmen tot het presidentschap. Nog eenmaal maakte Everardus hierna promotie. In 1557 keerde hij terug naar de Grote Raad van Mechelen, nu als president. Toen hij vier jaar later overleed, zou volgens Suffridus Petrus heel Friesland in rouw gedompeld zijn geweest,³⁰ een mededeling die wel niet geheel vrij zal zijn van overdrijving.

Er is een groot verschil tussen de carrière van Everardus, die bepaald indrukwekkend kan worden genoemd, en die van de derde zoon van Nicolaas Everaerts, Frans (ook wel François genoemd). Deze was niet gegradueerd en zou dan ook nimmer uitstijgen boven het secretariscircuit. In 1524 solliciteerde zijn vader voor hem bij de magistraat van Middelburg om de betrekking van secretaris. Nicolaas Everaerts gaf hierbij aan dat François al menige jaren ervaring had opgedaan als secretaris bij de

26 F. Postma, 'Friese intellectuelen en patronage in de zestiende eeuw', *Philologia Frisica anno 1984* (Ljouwert 1986), pp. 113-128, hier p. 116.

27 L. Jansma, 'Reiner Bogerman van Dockum', *De Neitiid* 1/3 (1986), pp. 1-51, hier p. 28.

28 Tresoar, inv. 197 Collectie Gabbema, 9056 Hs E, fo. 165-168. Zie: M.H.H. Engels, 'Werken van Suffridus Petrus in de Provinciale Bibliotheek van Friesland', *It Beaken* 56 (1994), pp. 239-251, hier p. 244.

29 British Museum (hierna BM), Harley Collection (hierna HC). 3421, fo. 20v0-21 (brief Viglius aan Hector van Ayta d.d. 28 mei 1576). Ik heb gebruik gemaakt van de afschriften van wijlen prof. dr. E.H. Waterbolk. Over Viglius' verblijf in Friesland in 1543 is vrijwel niets bekend (Postma, *Viglius van Ayta*, pp. 110-111). Zie ook noot 67.

30 Postma, 'Friese intellectuelen', p. 116.

Grote Raad van Mechelen en bij het Hof van Holland.³¹ Het kan nauwelijks een verrassing worden genoemd dat deze nog hetzelfde jaar werd benoemd.³² Pas in 1529 deed hij – tegen betaling door zijn opvolger – afstand van zijn post als secretaris van het Hof van Holland.³³ Dit wijst erop dat hij lang heeft onderhandeld om van zijn opvolger een zo hoog mogelijke prijs te verkrijgen. Vanaf 1531 komen wij hem weer tegen als een van de secretarissen van de Grote Raad van Mechelen. Duidelijk is dat hij al deze ambten aan de voorspraak van zijn vader te danken heeft gehad. François zou al in 1533 komen te overlijden. Hij had geen goede reputatie. Zo spreekt zijn eigen broer Nicolaus Grudius van zijn verkwistende aard en te grote vrijgevigheid met andermans geld.³⁴ Grudius zelf (wij gebruiken hier verder steeds zijn dichtersnaam), de vierde zoon en ooit Viglius' medestudent in Leuven, was, ondanks zijn roem als dichter, al evenmin een sieraad van zijn familie, zoals verderop nog zal blijken.³⁵ In 1526, het jaar waarin Viglius Leuven verliet om elders zijn studies voort te zetten, liet Grudius zich inschrijven als advocaat voor de Grote Raad van Mechelen. In 1532 kreeg hij eindelijk een benoeming en wel tot secretaris van kanselier Nicolas de Granvelle aan het hof van Karel V. Dit betekende wel dat hij met het hof mee moest naar Spanje. Veel viel hier niet te verdienen en mede daarom keerde hij al in 1534 terug naar Mechelen. Het volgende jaar kon hij dan toch een post als raadsheer bemachtigen en wel in het Hof van Holland en Zeeland, waar hij het ondervertegenwoordigde Zeeuwse element mocht komen versterken.³⁶ In 1538 sleepte hij een benoeming tot secretaris van de Geheime Raad en de Raad van State in de wacht, wat zijn vertrek naar Brussel betekende. Hij stapte nu dus over van het raadsheer- naar het secretariscircuit, wat niet echt een promotie lijkt. Zijn nieuwe ambt was echter wel degelijk belangrijk. Bovendien konden de inkomsten hiervan vermoedelijk hoog oplopen, omdat er ook voordelen uit de inning

-
- 31 J.H. de Stoppelaar, *Inventaris van het oud archief der stad Middelburg 1217-1581* (Middelburg 1883), nr. 1271. Zie ook Ter Braake, *Met Recht en Rekenschap*, p. 307 (noot 202).
- 32 De Stoppelaar, *Inventaris Middelburg*, nr. 1286.
- 33 J.B.W.M. van Roosmalen, 'Geslacht van Boeymer (Baronie van Breda)', *De Nederlandsche Leeuw* 63 (1945-1946), pp. 139-145, hier p. 140; vgl. O. Vries, 'It kânselarijpersoneel fan it Hof fan Fryslân yn de Habsburchske tiid', *It Beaken* 50 (1988), pp. 61-76, hier p. 75 (noot 71).
- 34 Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, p. 147; vgl. ook pp. 145-146, 275, 278.
- 35 Zie over hem: NBW, VII, pp. 662-672 (auteur: C.M.G. ten Raa).
- 36 Ter Braake, *Met Recht en Rekenschap*, pp. 129-130.

van de lucratieve zegelrechten aan verbonden waren.³⁷ Mogelijk voelde Grudius zich minder aangetrokken tot het raadsheerwerk, dat bepaald geen sinecure was.³⁸ In ieder geval wilde hij vooral veel verdienen. Dat laatste lukte ook, want hij wist nu nog meer ambten in handen te krijgen, namelijk die van griffier van de Orde van het Gulden Vlies en ontvanger-generaal van de beden van Brabant. Vooral het laatste officie, dat hij kon overnemen van een lid van zijn schoonfamilie, leverde veel inkomsten op, waardoor hij op grote voet kon leven.

Van intensief contact met Viglius blijkt na 1526 langere tijd niets, maar met diens komst naar Brussel in 1542 veranderde dit. Overigens hoorde Viglius eind 1540, toen hij nog professor in Ingolstadt was, van zijn Friese vriend Hector van Hoxwier dat deze een ontmoeting had gehad met Grudius en dat deze bereid was zich bij de landvoogdes voor hem in te zetten. Viglius reageerde echter weinig enthousiast, omdat Grudius naar zijn oordeel geen man van invloed was.³⁹ Uiteindelijk was het toch via Grudius, maar dan wel in diens kwaliteit van secretaris en niet als vriend, dat Viglius werd uitgenodigd tot de Geheime Raad toe te treden. Op 23 december 1541 zette hij in een brief aan Grudius uiteen dat hij eigenlijk meer prijs stelde op een zetel in de Grote Raad. Omdat er op dat moment echter geen vacature in die raad was, nam hij, daartoe onder meer ook door Grudius aangespoord, zijn benoeming uiteindelijk toch aan.⁴⁰ Viglius zal eerst als lid en vervolgens als president van de Geheime Raad veelvuldig met Grudius in aanraking zijn geweest. Toen hij eind 1542, begin 1543 een missie vervulde in Neurenberg, stond hij met hem in briefcontact.⁴¹

Het moet voor Viglius een grote schok zijn geweest dat Grudius eind 1554, op verdenking van grootscheepse verduistering van gelden in zijn kwaliteit van ontvanger-generaal, werd gearresteerd.⁴² Deze zaak werd tot op het allerhoogste niveau behandeld. Zo vond op 20 oktober 1555, vier dagen voor de troonsafstand van Karel V ten gunste van Filips II, in Brussel een bespreking over de zaak-Grudius plaats, waaraan niet alleen Viglius deelnam, maar waarbij ook de landvoogdes, Granvelle (jr.) en zelfs Karel V en Filips aanwezig waren. In feite werd Grudius nog

37 Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, pp. 357-358.

38 Vgl. Ter Braake, *Met Recht en Rekenschap*, pp. 57-60; Vries e.a., *De Heeren van den Raede*, pp. 81-82.

39 Postma, *Viglius van Aytta*, p. 81.

40 Postma, *Viglius van Aytta*, pp. 85-86. Viglius richtte ook op 4 januari 1542 een brief aan Grudius (Hoyneck, *Analecta*, I/1, pp. 140-142).

41 Brief aan Grudius d.d. 1 maart 1543 (Hoyneck, *Analecta*, II/1, pp. 302-303).

42 Uitgebreid hierover: Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, pp. 357-369.

genadig behandeld. Toch sloeg hij in 1561 op de vlucht om tenslotte in Venetië te belanden. Vandaar richtte hij zich nog in 1570 in een op nederige toon gestelde brief aan Viglius in diens kwaliteit van kanselier van de Orde van het Gulden Vlies. Hierin ging het over de regeling die was getroffen met betrekking tot het laatste hem overgebleven ambt, namelijk dat van griffier van die orde.⁴³ Viglius, inmiddels zelf een oude man, zal dit epistel wel met gemengde gevoelens hebben gelezen. Niet veel later overleed Grudius.

Met Hadrianus Marius (eigenlijk Adriaan), de vijfde zoon van Nicolaas Everaerts, is Viglius wel het nauwst verbonden geweest.⁴⁴ Marius studeerde rechten in Leuven, Milaan en tenslotte Bourges, waar hij in 1533 tot doctor in de beide rechten promoveerde. Hierna keerde hij terug naar Mechelen om het jaar daarop als advocaat voor de Grote Raad te worden ingeschreven. Met hem onderhield Viglius vermoedelijk een levendige correspondentie, al is daarvan niet veel bewaard gebleven. Zo schreef hij Marius in 1532, tijdens diens verblijf in Bourges, een brief waarin hij hem ertoe opwekte hem van tijd tot tijd te schrijven.⁴⁵

In 1534 vroeg Viglius Marius, in twee verschillende brieven, hem behulpzaam te zijn bij het verzamelen van geografische kaarten. In een van deze epistels informeerde hij ook belangstellend of er voor zijn vriend al een benoeming tot raadsheer in zicht kwam. Het liefst zou hij willen dat Marius 'een landgenoot' werd, met andere woorden: dat deze raadsheer in Leeuwarden zou worden. Volgens hem zou Friesland hem vooral wegens de zeer eervolle herinnering aan zijn broer Everardus graag ontvangen.⁴⁶ Kennelijk had Marius niet zo veel zin in Friesland, want twee jaar later liet Viglius hem het volgende weten: "Hoe graag zou ik zien dat mijn Friesland je zo zou beginnen aan te trekken dat je jezelf zou kunnen overreden daar voor altijd te verblijven".⁴⁷ Uiteindelijk ging Marius niet naar Friesland, maar naar Utrecht, waar hij in 1540 tot raadsheer werd aangesteld. President van het Utrechtse Hof was Viglius' vriend Hoxwier. Nu ging het ineens snel met Marius' carrière, want al in 1541 werd hij in de plaats van zijn broer Everardus benoemd tot lid van de Grote Raad. Deze functie bekleedde hij ook nog, toen Viglius eind 1543 in het huwelijk trad. Marius behoorde tot de genodigden op de bruiloft.

43 Ibidem, pp. 439-441.

44 Zie over hem: NBW, VII, pp. 647-652 (auteur: C.M.G. ten Raa).

45 Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, pp. 108-110 (datum: 23 december 1532).

46 E.H. Waterbolk, *Rond Viglius van Aytta. Enige brieven van zijn hand en enige opstellen* (Leeuwarden 1980), pp. 27-30 (datum: 26 juni en 18 september 1534; het citaat in de laatste brief).

47 Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, p. 304 (datum: 12 maart 1536).

Hij leverde zelfs een bruiloftsgedicht (*epithalamium*), getiteld *Amor loquitur* ('Amor spreekt'), waarin hij Amor in triomf laat uitbarsten, nadat hij Viglius eindelijk heeft verschalkt en het juk van het huwelijk heeft doen aanvaarden.⁴⁸

Ook in Mechelen zou Marius niet lang blijven. In 1544 werd hij uitgezonden naar Arnhem om, een jaar na de onderwerping van het hertogdom Gelre aan het Habsburgse gezag, de moeilijke taak van raadsheer in het nieuwe Hof van Gelre op zich te nemen. Hierna maakte hij nog eenmaal promotie: in 1547 werd hij benoemd tot kanselier van Gelre, een functie die gelijk te stellen is aan die van president. Lange jaren was hij nu de grote man in Gelre.⁴⁹ Aan het eind van zijn carrière, in 1567, maakte Alva hem nog lid van de Raad van Beroerten in Brussel, met welke benoeming Marius overigens weinig gelukkig was. Het jaar daarop overleed hij in Brussel. In een brief aan zijn Friese vertrouweling Hopperus gaf Viglius uiting aan zijn grote smart over de dood van deze vriend van kindsbeen af.⁵⁰ Hij vroeg Hopperus zich te beijveren bij de landvoogdes voor de toekenning van een pensioen aan de weduwe.⁵¹

Blijft over de jongste van de broers, Janus Secundus, de dichter van de *Basia*. Secundus was al jong volop actief als dichter. In 1530 verschenen enige van zijn poëmen zelfs reeds in druk. Twee jaar later volgde hij zijn broer Marius naar Bourges, waar hij, in vervolg op het huisonderwijs van zijn vader, rechten ging studeren. In een niet bewaard gebleven brief aan Viglius vroeg hij deze advies over de beste manier om zijn studie aan te pakken. Uit Viglius' antwoord van 22 juni 1532 valt op te maken dat deze de vriendschap in de voorgaande jaren wat had verwaarloosd, waarvoor hij vergiffenis vroeg.⁵² Omstreeks dezelfde tijd ontvluchtten Secundus en Marius Bourges, omdat daar de pest heerste. Zij verbleven die zomer in Menetou, een dorp in de buurt van deze stad. Geïnspireerd door een nieuwe brief van Viglius schreef Secundus in Menetou een lang gedicht ten antwoord (*Ad Viglium Zuichemum, Frisium, Iurisconsultum*), dat begint met de vlucht naar dit dorp, vervolgens ingaat op Viglius' brief en eindigt met een rouwklacht over de dood van zijn pas overleden vader.⁵³ Secundus behaalde in Bourges de graad van licentiaat in de rechten.

48 Ibidem, pp. 354-355.

49 Uit deze periode dateert een ambtelijke brief van Viglius aan Marius (datum: 14 april 1552). Hoynck, *Analecta*, II/1, p. 359.

50 Hoynck, *Analecta*, I/2, p. 413 (datum: 29 maart 1568).

51 Ook in latere brieven: Hoynck, *Analecta*, I/2, pp. 472, 479 (datum: 22 april en 26 mei 1568).

52 Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, pp. 99-103 (datum: 22 juni 1532).

53 Ibidem, pp. 103-108.

Hierna keerde hij, samen met Marius, terug naar Mechelen. Korte tijd later vertrok hij naar Spanje om zich bij zijn andere dichtende broer, Grudius, te voegen. Dit Spaanse verblijf werd geen succes. Niet alleen was zijn salaris minimaal, maar hij werd er ook ziek. Intussen maakte hij zich zorgen over zijn carrière. Hij had zijn zinnen gezet op een kerkelijk beneficie, niet zozeer uit roeping tot een geestelijk ambt, maar om zelf de inkomsten op te strijken en het werk door iemand anders te laten verrichten. Na terugkeer in Mechelen in 1535 wijdde hij zich dan ook niet, zoals eigenlijk was te verwachten, aan de advocatuur, maar liet hij zich benoemen tot secretaris van de bisschop van Utrecht. Zo zien wij dus ook Secundus in het secretariscircuit terechtkomen. Het was een loopbaan van korte duur, want in september van het jaar daarop kwam er onverwacht een einde aan zijn leven. Hij was toen nog geen vijfentwintig jaar oud. Uit Viglius' brief aan Marius van 12 maart 1536 is bekend (zie het citaat in de inleiding) dat hij van Secundus een – vermoedelijk gekalligrafeerd – afschrift van zijn *Basia* heeft gekregen. Wij kunnen nu toch wel zeggen dat Viglius' lofprijzing van de 'Kussen' niet zozeer voortkwam uit affiniteit met de inhoud, maar dat deze zal moeten worden gezien als niet meer dan een fraai geformuleerde beleefdheidsfrase. Zo kunnen wij uit een passage in een brief aan Marius van 20 november 1536 opmaken dat Viglius weliswaar onder de indruk was van Secundus' talent, maar dat dit naar zijn oordeel toch niet tot volle rijpheid was gekomen.

'Zou dan niet een terechte smart alle liefhebbers treffen, nu hij zo plotseling, als een bloem die opvalt door uitmuntende schoonheid, door een vernietigende storm getroffen was en ons ontroofd voordat wij de legitieme vruchten van zijn goddelijk genie konden plukken?'⁵⁴

In dezelfde brief schreef Viglius over de dood van Secundus dat het was alsof hij een broer verloren had. De smart over diens overlijden die hieruit spreekt, lijkt oprechter dan zijn lofprijzing van de 'Kussen'. In 1541 zou Viglius de gedichten van Secundus aan zijn vriend Jacob Fugger, de bekende koopman en financier uit Augsburg, ter lezing aanbieden. In zijn brief aan Fugger spreekt hij van een vriendschap met de dichter die "tot diens laatste ademtucht" is voortgezet.⁵⁵ Het was echter

54 Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, p. 342. Van gekalligrafeerde afschriften is sprake op p. 335.

55 Ibidem, pp. 345-346. Twee jaar later prees Viglius Secundus in een brief aan de uitgevers Frobenius en Episcopius (*Hoyneck, Analecta*, II/1, pp. 300-301).

wel een vriendschap die voor Viglius minder heeft betekend dan die met Marius, de enige van de drie *fratres Belgae* die een echte geestverwant van hem was.

De derde generatie Nicolai

Van de zes volwassen geworden zoons van Nicolaas Everaerts hadden er slechts twee mannelijke nakomelingen, namelijk Everardus en Frans. Grudius had alleen dochters en het huwelijk van Marius was kinderloos. Pieter en Secundus waren ongehuwd en lieten geen kinderen na. Everardus had vier zoons en drie dochters.⁵⁶ Hij smaakte het genoeg nog tijdens zijn leven twee schoonzons en een zoon tot raadsheer bevorderd te zien. Het begon in 1549, kort na zijn definitieve vertrek uit Friesland. Een van zijn schoonzons, Diederick Deyn, deed toen zijn intrede in het Hof van Friesland,⁵⁷ niet in een vacature, maar op een nieuw-gecreëerde post als raadsheer.⁵⁸ Deze ongetwijfeld bekwame jurist zou overigens niet lang blijven, want al in 1554 vertrok hij naar Arnhem, waar hij was benoemd tot raad en momber (procureur-generaal) van het Hof van Gelre. Het geslacht Nicolai was vanaf dat moment in dit Hof wel zeer royaal vertegenwoordigd, nu de belangrijkste twee posities hierin, die van kanselier en momber, in handen waren van een lid van deze familie. Bovendien ging de plaats van Deyn in het Friese Hof voor de familie niet verloren, want de door zijn vertrek ontstane vacature werd door een andere schoonzoon van Everardus, Anthonis Lopes Delvaille, opgevuld.⁵⁹ Everardus' tweede zoon, de in 1528 in Leeuwarden geboren Arnoud, bracht het in 1557 tot raadsheer in het Hof van Holland en Zeeland, eerst als extraordinaris, maar al spoedig, vanaf 1559, als ordinaris raad.⁶⁰ Everardus overleed, zoals gezegd, in 1561. Vier jaar later klom Deyn op tot raadsheer van de Grote Raad van Mechelen. Wij horen dat de steun van Viglius nodig is geweest om deze benoeming te bewerkstelligen.⁶¹ Maar ook voor Everardus' jongste zoon Nicolaus (vermoedelijk ter onderscheiding van zijn waarschijnlijk al overleden gelijknamige oudste broer ook wel Carolus genoemd), die nog door Viglius ten doop was gehouden, was

56 Suffridus Petrus, *De Praesidibus etc. Frisiae* (Tresoar, PBF Hs. 1181).

57 Zie over hem: Vries e.a., *De Heeren van den Raede*, p. 236.

58 Ibidem, p. 72.

59 Zie over hem: Ibidem, pp. 237-238.

60 Zie over hem: Ter Braake, *Met Recht en Rekenschap*, p. 394. De oudste zoon (Nicolaus) zou ambteloos blijven, de derde (Petrus) is jong overleden. Zie Suffridus Petrus, *De Praesidibus etc. Frisiae* (Tresoar, PBF Hs. 1181).

61 J.W. Koopmans, *De Staten van Holland en de Opstand. De ontwikkeling van hun functies en organisatie in de periode 1544-1588* (Den Haag 1990), p. 52 [Hollandse Historische Reeks 13].

een raadsheerplaats weggelegd en nog wel in Friesland. Dit gebeurde echter pas in 1576, in de verwarde tijd van de Opstand. Viglius maakte deze benoeming nog mee. In een brief aan de president van het Friese Hof, zijn aangetrouwde neef Igram van Achelen, liet hij op 13 maart van dat jaar weten dat hij zeer ingenomen was met de voordracht van Carolus Nicolai.⁶² In een volgende brief, van 20 april, meldde hij dat de benoeming was vertraagd door de dood van landvoogd Requesens.⁶³

Nu was de overleden raadsheer een Fries en omdat er Friese kandidaten gepasseerd waren, was men in Friesland niet erg blij met deze benoeming. Ruim een maand later, op 22 mei 1576, toen de zaak in Brussel net zijn beslag had gekregen, bezwoer Viglius Van Achelen om de Raad van State over deze zaak niet lastig te vallen. De voorkeur was naar Nicolai uitgegaan, zo legde hij uit, vanwege de herinnering aan zijn vader en grootvader en vanwege diens eigen talent en eruditie.⁶⁴ Zelf had hij een Friese kandidaat, Gerardus (Gerryt) Teetlum, ondersteund, een ver familielid, aan wie hij op 23 mei een brief richtte.⁶⁵ Hij kon niet meer zoveel invloed uitoefenen als voorheen, zo kan men tussen de regels door lezen. In een brief van 28 mei beval hij de jonge Nicolai op diens eigen verzoek nog eens nadrukkelijk aan bij Van Achelen.⁶⁶ Viglius wees er nu op dat hij zelf nauw met hem verbonden was en wel door de band van het 'medevaderschap' (*compaternitas*), d.w.z. als zijn doopvader. Dezelfde dag deed hij een goed woordje voor de nieuwe raadsheer bij zijn neef Hector van Aytta, die ook raadsheer in het Friese Hof was.⁶⁷ Ook hierin spreekt Viglius van de band van de *compaternitas*, waarbij hij concreet naar zijn rol bij de doop van de nieuwe raadsheer verwijst. Een andere sollicitant, Johannes Roorda, hield hij onder meer voor dat ook Nicolai in Friesland geboren was.⁶⁸

Wij gaan nu verder met de twee zoons van Frans Nicolai, Nicolaas en Steven. Hun carrières zijn goed vergelijkbaar met die van hun vader, want ook zij bleven ongegradueerd, waardoor zij niet konden uitstijgen boven het secretariscircuit. Van Nicolaas weten wij alleen dat hij korte tijd (1543-1546) secretaris van het Hof van Holland is geweest.⁶⁹ Steven (ook

62 BM, HC 3421, fo. 7r-8r.

63 BM, HC 3421, fo. 13v0-14.

64 BM, HC 3421, fo. 17.

65 BM, HC 3421, fo. 18v0-19.

66 BM, HC 3421, fo. 20.

67 BM, HC 3421, fo. 20v0-21.

68 BM, HC 3421, fo. 21-22 (3 juni 1576).

69 Ter Braake, *Met Recht en Rekenschap*, p. 98 (noot 22), p. 307.

wel Etienne) is daarentegen, zoals zoveel van zijn familieleden, in Friesland terechtgekomen.⁷⁰ Hier werd in 1549 de nieuwe functie van secretaris van het Hof gecreëerd. Op 13 februari van dat jaar werd Steven met dit ambt begunstigd. Hij lijkt, net als sommige andere Nicolais, sterk in geld geïnteresseerd te zijn geweest. Voor hem zal het dan ook heel belangrijk zijn geweest dat er in 1550 een regeling werd getroffen over de verdeling van de 'profiten' van het Hof. Hierbij werd een derde aan de secretaris en twee derde aan de griffier toegekend. Over de uitbetaling van zijn deel zou Steven later in een hevig conflict verwickeld raken met de griffier. Het werd een zaak die in 1564 op hoog politiek niveau, namelijk in de Geheime Raad in Brussel, moest worden afgehandeld. Eerder had hij al voor het Hof van Friesland geprocedeerd tegen de weduwe van de vorige griffier.

Men krijgt de indruk dat Steven veel geld nodig had om in Leeuwarden een grote staat te kunnen voeren. Zo bewoonde hij hier een groot en voornaam huis. Het ging om Mintzima- of Meyntzema-huis, dat stond aan de Weaze en een erf had dat reikte tot aan de parallel met de Weaze lopende Wirdumerdijk. Tekenend voor de status van dit huis is dat de vorige eigenaar, de uit Henegouwen afkomstige Jacob Roussel, een raadsheer van het Hof was,⁷¹ dus iemand met een veel hoger positie dan die van secretaris. Steven zou hier tot zijn dood blijven wonen.⁷² Op 31 januari 1567 berichtte Viglius aan Hopperus dat *Stephanus Nicolai Secretarius Leovardiensis* de laatste adem had uitgeblazen en dat er spoedig wel velen naar zijn ambt zouden gaan dingen.⁷³ Hoewel hij er in zijn brief aan Hopperus niet over repte, had de dood van de Hofsecretaris voor hem ook een persoonlijk aspect. Viglius, die een sterk familiebesef had, voelde namelijk een band met het Mintzima-huis. De reden hiervan was dat zijn ouders daarin een halve eeuw geleden enige tijd hadden gewoond.⁷⁴ Hij greep nu zijn kans en kocht het pand.⁷⁵ Hij liet het huis vervolgens

- 70 Zie over hem: Vries, 'It kânselarijpersoneel', p. 67; vgl. ook Vries e.a., *De Heeren van den Raede*, p. 104.
- 71 *Oorkonden der geschiedenis van het Sint Anthonij-Gasthuis te Leeuwarden uit de 15e en 16e eeuw* (II dln.) (Leeuwarden 1876). I, p. 476.
- 72 Eerder betwijfelde ik nog of hij tot zijn dood in Leeuwarden was gebleven (zie de verwijzingen in noot 70).
- 73 Hoynck, *Analecta*, I/2, p. 350. Zie ook: M. Gravendeel, J.G. Avis en B.H. de Vries, *Inventarissen van de collectie microfiches van stukken betreffende het bestuur van Friesland waarvan de originelen in het ARA te Brussel berusten en van de archieven van gewestelijke bestuursinstellingen van Friesland (1498) 1522-1581 (1598)* (Ljouwert 1998) nr. 272 [Monumenta Frisica, 53].
- 74 Vgl. Vries, *Bernardus Bucho Aytta*, pp. 34-35.
- 75 Tresoar, *Rentmeestersrekeningen 27a*, fo. 17r.

bewonen door zijn hiervoor al eens genoemde neef Hector van Aytta,⁷⁶ die sinds 1571 als raadsheer in het Friese Hof optrad. Vandaag de dag vinden wij nog steeds het wapen van Karel V, dat Viglius' verbondenheid met de landsheer uitdrukt, in een van de buitenmuren van het gebouw dat op de restanten van het voormalige Mintzima-huis is opgetrokken. Viglius zelf overleed, 69 jaar oud, op 8 mei 1577 in Brussel. Ten tijde van zijn dood bekleedden leden van het geslacht Nicolai nog steeds vooraanstaande ambten, al was het eigenlijk al sinds de dood van Everardus in 1561 over zijn hoogtepunt heen. In 1562 moest zelfs het prachtige huis van de Nicolais in Mechelen in verband met de schulden van Grudius gerechtelijk worden verkocht.⁷⁷ De Opstand deed het geslacht ook geen goed. Zo verloor Arnoud in 1572 zijn plaats in het Hof van Holland en Zeeland, terwijl zes jaar later Nicolaus Nicolai en Anthonis Delvaille in Friesland door hetzelfde lot werden getroffen. Uiteindelijk zou Arnoud de kant van de Opstand kiezen, al bleef hij katholiek. Dit leverde hem in 1578 zelfs nog het presidentschap van het Hof van Holland en Zeeland op. Vervolgens werd hij in 1582, bij de instelling van de Hoge Raad van Holland en Zeeland, de eerste president van dit hoge college, een functie die hij tot zijn dood in 1592 zou blijven uitoefenen. Intussen bleef zijn zwager Deyn tot zijn overlijden in 1582 of 1583 gewoon aan als raadsheer van de Grote Raad van Mechelen.

Blijft over de carrière van Nicolaus Nicolai.⁷⁸ Na de schorsing en later afzetting van het Spaansgezinde Hof van Friesland in 1578/1579 zal hij met de overige raadsheren zijn uitgeweken naar Groningen. Onzeker is of hij zich daar tot de overgave van die stad aan de staatsgezinden in 1594 is blijven ophouden. Wat ook precies zijn lotgevallen mogen zijn geweest, vaststaat dat hij in 1601 een glorieuze rentree op het ambtelijke toneel maakte door zijn benoeming tot raadsheer van de Grote Raad van Mechelen. Tot zijn dood in 1616 zou deze kleinzoon van Nicolaas Everaerts dit hoge ambt blijven bekleden. Met het overlijden van zijn zoon Jan, de enige mannelijke telg van de vierde generatie Nicolai, stierf het geslacht uit. Wanneer precies, is niet eens bekend. Zo kwam er bijna ongemerkt een einde aan de glorie van de *gens Nicolaia*.

76 E.H. Waterbolk (m.m.v. Th.S.H. Bos), *Vigliana. Bronnen, brieven en rekeningen betreffende Viglius van Aytta* (Groningen 1975), p. 47 [Estrikken, 50].

77 Guépin, *De Drie Dichtende Broers*, I, p. 263.

78 Zie over hem: Vries e.a., *De Heeren van den Raede*, pp. 248-249.

Conclusie

Viglius heeft zich zonder enige twijfel zijn leven lang verbonden gevoeld met de familie Nicolai. Deze relatie is begonnen in 1521, toen zijn oom Bernardus Bucho hem in de leer deed bij de humanistische leermeester Volcardus, aan wie ook de vorming was toevertrouwd van de jongste drie zoons van de stamvader der Nicolais, de toekomstige *tres fratres Belgae*. Er is toen een vriendschap opgebloeid die is uitgelopen op een levenslange verbondenheid van Viglius met het geslacht der Nicolais. Vanaf het moment dat Viglius in dienst trad bij de Habsburgers zal deze vriendschap langzamerhand een meer instrumenteel karakter hebben gekregen. Immers, door als patroon van de Nicolais op te treden kon hij invloed uitoefenen in de talrijke justitiehoven waarin, vaak mede dankzij zijn hulp, verscheidene leden van dit geslacht wisten door te dringen. Een goed voorbeeld hiervan is Hadrianus Marius, toevallig ook nog zijn beste vriend onder de *tres fratres*, die lange tijd een sleutelpositie in Gelre bekleedde.

De Nicolais waren afkomstig uit Zeeland, maar voelden zich vooral thuis in Mechelen, de plaats waar de hoogste juridische instelling van de Nederlanden, de Grote Raad, was gevestigd. Het is dan ook opvallend dat maar liefst vijf leden van dit geslacht (de aangetrouwden meegerekend) carrière hebben gemaakt bij het Hof van Friesland in Leeuwarden, bijna evenveel als bij het Hof van Holland en Zeeland in Den Haag. Moeten wij hierin Viglius' hand zien? In sommige gevallen zal hij zeker hebben bijgedragen aan hun benoeming tot raadsheer, eventueel ook secretaris, bij het Friese Hof, ook al ontbreken ons concrete bewijzen. Wij weten wel met zekerheid dat hij zijn vriend Hadrianus Marius, die overigens nooit in Leeuwarden is benoemd, zeker tweemaal heeft aangespoord om te dingen naar een post als raadsheer in Friesland. Dit gebeurde echter op een moment dat hijzelf nog geen invloed op dergelijke benoemingen kon uitoefenen.

Uiteraard heeft Viglius al evenmin een rol gespeeld bij de aanwijzing tot raadsheer in het Friese Hof van Everardus, de eerste Nicolai die naar Friesland is gekomen. Diens benoeming vond immers al plaats in 1526, toen hijzelf nog maar net Leuven had verlaten om verder te gaan studeren in Dole. Hoewel het niet ondenkbaar is dat Bernardus Bucho een hand in deze benoeming heeft gehad, moet Everardus' komst naar Friesland waarschijnlijk toch op een andere manier worden verklaard. Wij moeten namelijk niet over het hoofd zien dat er voor Everardus op dat moment geen enkele andere kans op een benoeming als raadsheer bestond dan in Friesland, hoe onaantrekkelijk dit gewest voor 'buitenlanders' toentertijd ook moge zijn geweest. Een positie in het Haagse Hof was voor hem uiteraard uitgesloten, omdat zijn vader daarvan president was, ter-

wijl een raadsheerschap in een van de Zuid-Nederlandse hoven voor een vreemdeling en zeker een Noord-Nederlander zo goed als ondenkbaar was.⁷⁹ Aangezien in 1526 in de noordelijke Nederlanden naast het Haagse Hof alleen nog maar het Friese bestond, bleef dus alleen Leeuwarden over. Later, na de instelling van de Hoven van Utrecht, Gelre en Overijssel in respectievelijk 1530, 1543 en 1553, werd dit natuurlijk anders.

In 1541, nog net voordat Viglius in dienst van Karel V trad, keerde Everardus naar Friesland terug, nu als president. Friesland was inmiddels niet meer zo'n 'barbaars' gewest als vijftien jaar eerder. Bovendien waren de presidentschappen in de noordelijke Nederlanden nog steeds schaars, waardoor het zaak was bij elke mogelijke vacature te solliciteren. Daar kwam bij dat het Friese Hof zich inmiddels had ontwikkeld tot een efficiënt functionerend justitiehof. Een aantrekkelijk aspect van dit Hof was verder, tenminste volgens het getuigenis van de geschiedschrijver Sufrius Petrus, dat juist in Friesland het Romeinse recht nauwkeurig werd toegepast, waardoor het Friese Hof de naam kreeg van een uitstekende leerschool, niet alleen voor raadsheren, maar ook voor advocaten.⁸⁰ Voor de latere generatie Nicolais zal Friesland daarom zeker niet meer de bedenkelijke reputatie hebben gehad die nog spreekt uit het gedicht van Janus Secundus voor zijn naar Leeuwarden afgedwaalde broer Everardus. De Muze die Secundus hierin opvoert, zal zich in later jaren in Friesland dan ook beter hebben thuis gevoeld dan in 1530. Dit gold wel met zekerheid voor de niet-Friese raadsheren die in Leeuwarden terechtkwamen. Viglius zal dit alles tegelijkertijd hebben gestimuleerd en met vreugde begroet.

Bibliografie

Allen, P.S. e.a. (eds.), *Opus epistolarum Des. Erasmi Roterodami* (12 dln.). Oxford 1906-1958.

Bietenholz, P.G. & T.B. Deutscher (eds.), *Contemporaries of Erasmus. A Biographical Register of the Renaissance and Reformation* (3 dln.). Toronto 1985-1987.

Braake, S. ter, *Met Recht en Rekenschap. De ambtenaren bij het Hof van Friesland en de Haagse Rekenkamer in de Habsburgse tijd (1483-1558)*. Hilversum 2007.

79 Vgl. Vries e.a., *De Heeren van den Raede*, pp. 84-85.

80 E.H. Waterbolck, 'Hoe is de fantastische geschiedschrijving in Friesland ontvangen?', *It Beaken* 56 (1994), pp. 124-145, hier p. 130; vgl. ook Vries e.a., *De Heeren van den Raede*, pp. 60-61.

- Engels, M.H.H., 'Werken van Suffridus Petrus in de Provinciale Bibliotheek van Friesland', *It Beaken* 56 (1994), pp. 239-251.
- Gravendeel, M., J.G. Avis en B.H. de Vries, *Inventarissen van de collectie microfiches van stukken betreffende het bestuur van Friesland waarvan de originelen in het ARA te Brussel berusten en van de archieven van gewestelijke bestuursinstellingen van Friesland (1498) 1522-1581 (1598)*. Monumenta Frisica 53. Ljouwert 1998.
- Guépin, J.P., *De Drie Dichtende Broers Grudius, Marius, Secundus in brieven, reisverslagen en gedichten* (2 dln.). Groningen 2000.
- Hoyneck van Papendrecht, C.P. (ed.), *Analecta belgica, in sex partes divisa* (3 dln., 6 banden). Den Haag 1743.
- Jansma, L., 'Reiner Bogerman van Dockum', *De Neitiid* 1, nr. 3 (1986), 1-51.
- Koopmans, J.W., *De Staten van Holland en de Opstand. De ontwikkeling van hun functies en organisatie in de periode 1544-1588*. Hollandse Historische Reeks 13. Den Haag 1990.
- Mynors, R.A.B. e.a. (transl.), *The Correspondence of Erasmus*, dl. 1-... Toronto 1976-....
- NBW = *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. 1-... Brussel 1964-....
- NNBW = *Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek*, 10 dln. Leiden 1911-1937.
- Oorkonden der geschiedenis van het Sint Anthonij-Gasthuis te Leeuwarden uit de 15e en 16e eeuw* (2 dln.). Leeuwarden 1876.
- Plomp, N., 'Legitimaties in de Noordelijke Nederlanden in de Bourgondische en Habsburgse Nederlanden', *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie* 41 (1987), pp. 81-135.
- Postma, F., *Viglius van Aytta als humanist en diplomaat 1507-1549*. Zutphen 1983.
- Postma, F., 'Friese intellectuelen en patronage in de zestiende eeuw', in: *Philologia Frisica anno 1984* (Ljouwert 1986), pp. 113-128.
- Roosmalen, J.B.W.M. van, 'Geslacht van Boeymer (Baronie van Breda)', *De Nederlandsche Leeuw* 63 (1945-1946), pp. 139-145.
- Stoppelaar, J.H. de, *Inventaris van het oud archief der stad Middelburg 1217-1581*. Middelburg 1883.
- Theissen, J.S., *Centraal gezag en Friese Vrijheid. Friesland onder Karel V*. Groningen 1907.
- Vervaart, O.M.D.F., *Studies over Nicolaas Everaerts (1462-1532) en zijn Topica*. Arnhem 1994.
- Vocht, H. De, *History of the foundation and the rise of the Collegium Trilingue Lovaniense, 1517-1550*, 4 dln. Louvain 1951-1955.
- Vries, O., 'It kânselarijpersoneel fan it Hof fan Fryslân yn de Habsburchske tiid', *It Beaken* 50 (1988), pp. 61-76.
- Vries, O., *Bernardus Bucho Aytta van Swichum. Vorstendienaar in priesterhabijt*. Gorredijk 2009.

Oebele Vries

Vries, O., B.S. Hempenius-van Dijk, P. Nieuwland en P. Baks, *De Heeren van den Raede. Biografieën en groepsportret van de raadsheren van het Hof van Friesland, 1499-1811*. Hilversum-Leeuwarden 1999.

Waterbolk, E.H. (m.m.v. Th.S.H. Bos), *Vigliana. Bronnen, brieven en rekeningen betreffende Viglius van Aytta*. Estriken 50. Grins/Groningen 1975.

Waterbolk, E.H., *Rond Viglius van Aytta. Enige brieven van zijn hand en enige opstellen*. Ljouwert/Leeuwarden 1980.

Waterbolk, E.H., 'Hoe is de fantastische geschiedschrijving in Friesland ontvangen?', *It Beaken* 56 (1994), pp. 124-125.

